Формування системи показників оцінювання воєнно-економічного потенціалу держави: теоретико-методологічні проблеми та новітні підходи

Developing a System of Indicators for Assessing the Military-Economic Potential of a State: Theoretical and Methodological Challenges and Emerging Approaches

Микола Ткач

Corresponding author: доктор економічних наук, доцент, начальник навчально-наукового центру, e-mail: nyck1985@ukr.net, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8832-1268

Тарас Череватий

кандидат військових наук, начальник кафедри оборонного менеджменту, e-mail: cherevatiy_taras@ukr.net, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0866-295X

Національний університет оборони України, м. Київ, Україна

Mykola Tkach

Corresponding author: Dr of Economics, Associate Professor, Head of the Educational and Research Center, e-mail: nyck1985@ukr.net, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8832-1268

Taras Cherevatyi

Candidate of Military Sciences, Head of the Department of Defence Management, e-mail: cherevatiy_taras@ukr.net, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0866-295X

National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: September 18, 2026 | Revised: September 26, 2026 | Accepted: October 31, 2026

УДК 355.2:338.2

DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2026.16.5.35

Мета дослідження. Удосконалити теоретико-методологічні засади оцінювання воєнно-економічного потенціалу держави шляхом розроблення багатофакторної системи показників, що враховує сучасні виклики безпеці, характер воєнних конфліктів і вимоги оборонного планування.

Методи дослідження. Застосовано системний і порівняльний аналіз, методи наукової індукції, синтезу та структурно-логічного узагальнення для дослідження наявних підходів до оцінювання воєнно-економічного потенціалу держави.

Результати дослідження. Систематизовано теоретичні підходи до визначення воєнно-економічного потенціалу та його взаємозв'язку з національною могутністю. Виявлено методологічні обмеження традиційних моделей, зокрема надмірну агрегацію факторів і недостатнє врахування структурних вразливостей економіки. Запропоновано систему оцінювання, що охоплює 12 груп факторів, зокрема фінансові, виробничі, енергетичні, логістичні, демографічні, інноваційні та оборонно-промислові спроможності держави.

Теоретична цінність дослідження. Уточнено структуру воєнно-економічного потенціалу шляхом деталізації традиційних груп факторів і виокремлення функціонально самостійних складових.

Практична цінність дослідження. Запропонована система може слугувати методологічною основою для виявлення структурних обмежень, оцінювання ресурсних спроможностей і вдосконалення оборонного планування після її подальшої операціоналізації.

Оригінальність / цінність дослідження. Обґрунтовано перехід від традиційної шестифакторної структури до деталізованої 12-факторної системи оцінювання воєнно-економічного потенціалу держави.

Обмеження / Напрями подальших досліджень. Дослідження має теоретичний характер і ґрунтується на відкритих джерелах. Подальші дослідження передбачають визначення вимірюваних індикаторів, їх вагових коефіцієнтів та емпіричну перевірку запропонованої системи.

Тип дослідження: теоретичне.

Purpose. Based on the analysis of existing theoretical and methodological approaches, to develop an improved multi-factor system of indicators for assessing the state's military-economic potential (MEP) that corresponds to current realities, as well as the forms and methods of modern conflicts.

Methods. The study is comprehensive in both theoretical and applied terms. Data and existing models were analyzed using a systems approach, inductive methods, and structural analysis.

Results. An analysis of existing theories regarding MEP and its analogs—national power and state power—was conducted. The factors influencing MEP, proposed by various scholars, were analyzed and generalized. The methodological limitations of existing approaches to MEP assessment were demonstrated, and an improved 12-factor indicator system was proposed to enable a more detailed and comprehensive evaluation of MEP.

Theoretical Implications. The study expands the theory of the war economy by decomposing and extending the traditional set of factors that influence MEP.

Practical Implications. The practical value lies in the possibility for the state's military-political leadership to apply the developed 12-factor system of indicators to the operational identification of bottlenecks and hidden reserves amid increasing military needs, thereby optimizing defense planning and resource management.

Originality / Value. The study proposes an improved 12-factor indicator system, transforming it into a modern, applied tool for deep structural monitoring, analysis, and evaluation of MEP.

Limitations / Future Research. The study's limitation lies in its reliance on open-source materials. Future research will aim to determine specific metrics and indicators for each of the 12 groups of factors, assess their impact, and develop an improved methodology for MEP assessment.

Research type: theoretical.

Ключові слова. воєнно-економічний потенціал; національна могутність; могутність держави; воєнна економіка; багатофакторна модель; оборонно-промисловий комплекс; оборонне планування; структурний моніторинг.

Key words. military-economic potential; national power; state power; war economy; multi-factor model; defence-industrial complex; defence planning; structural monitoring.

Вступ

Зважаючи на значну ескалацію глобальної нестабільності та різку зміну характеру воєн, форм і методів їх ведення, значно зростає потреба в переосмисленні засад безпеки й обороноздатності держав, а також у забезпеченні їх належного воєнно-економічного потенціалу (ВЕП). Водночас класичні підходи до оцінювання воєнно-економічного потенціалу, що базуються переважно на підрахунку наявних ресурсів, чисельності армії чи обсягів оборонних витрат, дедалі менше відображають реальні спроможності держав у веденні сучасних конфліктів. Ефективність застосування військової сили сьогодні прямо залежить від економічної адаптивності, рівня цифровізації та інформатизації, стійкості і гнучкості системи управління, технологічної бази та логістичних спроможностей держави. Відповідно, розробка дієвої та сучасної моделі оцінювання ВЕП є надзвичайно актуальним завданням не лише з теоретичної точки зору, а й з позиції забезпечення державної безпеки.

Проблематика формування та оцінювання ВЕП, а також суміжних понять “національна могутність” та “могутність держави” широко дискутується у світовій науковій спільноті. При цьому деякі дослідники переважно оперують категоріями національної або всебічної могутності (national power, comprehensive national power), акцентуючи увагу на наявності ресурсів, ефективності державного апарату та дипломатичних інструментах. Водночас інші науковці досліджують ВЕП крізь призму економічних можливостей держави, спрямованих на задоволення матеріальних потреб збройних сил і ведення війни. Незважаючи на велике різноманіття підходів і значний інтерес до цієї теми, наявні методики оцінювання ВЕП залишаються надто обмеженими й статичними, що нівелює їхню цінність і ускладнює застосування для оперативного виявлення структурних розривів чи вузьких місць.

Метою дослідження є розроблення удосконаленої багатофакторної системи показників оцінювання воєнно-економічного потенціалу держави на основі аналізу наявних теоретико-методологічних підходів, що відповідатиме реаліям сьогодення та сучасним формам і методам ведення воєн, як гібридних, так і високоінтенсивних.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати наявні теоретичні підходи до оцінювання ВЕП (національної могутності) держави.

2. Виявити методологічні недоліки існуючих моделей оцінювання ВЕП в сучасних умовах.

3. Розробити та обґрунтувати удосконалену багатофакторну систему структурного оцінювання ВЕП, що охоплює всі важливі аспекти, які на нього впливають, та відповідає реаліям сьогодення й сучасним формам і методам ведення війни.

Огляд літератури

Аналіз досліджень та публікацій показує, що питанням оцінювання ВЕП присвячено значну кількість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Інтерес до цих питань не знижується, що свідчить про їхню актуальність.

Український дослідник О.М. Семененко разом з колективом авторів у своїй праці [6] розкрив сутність понять оборонний потенціал (ОП) та ВЕП держави з позиції військової науки, а також теоретичні аспекти їх формування. Він виявив значні невизначеності в методологічних аспектах трактування та оцінювання ОП і ВЕП.

Ткач М. та Ткач І. [7] використали математичний апарат для зіставлення кількісних індикаторів і проведення порівняльного аналізу воєнно-економічних потенціалів деяких передових держав світу, а також деяких країн, що розвиваються, встановивши залежність між

такими поняттями, як економічний потенціал і воєнний потенціал держави, а саме: неможливість розвитку воєнного потенціалу без розвитку економічного потенціалу.

Дикий А. та Ковба А. у своєму дослідженні [3] розкрили критерії оцінювання воєнно-економічного потенціалу держави у вітчизняній та зарубіжній науковій традиції, проаналізували структурні складові воєнно-економічного потенціалу, зокрема економічну базу, науково-технічний потенціал, оборонно-промисловий комплекс та мобілізаційні ресурси, систематизували основні критерії та індикатори оцінювання воєнно-економічного потенціалу з акцентом на специфіку країн, що розвиваються, для яких характерні сировинна залежність, технологічний розрив, імпортозалежність оборонної промисловості та обмежена мобілізаційна база, здійснили порівняльний аналіз індексу CINC, підходу чистих ресурсів М.Беклі, методу матеріальної військової потужності М.Соуви та української методологічної школи і запропонували авторську блок-схему процедури оцінювання, що враховує специфічні обмеження країн із перехідною економікою.

Серед зарубіжних вчених слід виділити праці Ф. Грегорі та Д. Тревертона [27], К. Кнора [5], Ч. Кіглі і Ю. Уіткопфорта [21] та інших, у яких досліджувалися поняття ВЕП (національна могутність), фактори, що на нього впливають, та методики оцінювання ВЕП.

Попри значний обсяг наукових праць, на сьогоднішній день відсутній єдиний комплексний підхід до оцінювання ВЕП, який би враховував усі важливі аспекти, що на нього впливають. При цьому, існуючі моделі оцінювання ВЕП роблять акцент переважно на кількісних показниках (чисельність збройних сил, кількість озброєння, обсяг ресурсів тощо), тоді як в сучасних реаліях більш актуальними є якісні показники (рівень технологічності і цифровізації, якість підготовки тощо).

Методологія дослідження

Дослідження базується на комплексному використанні загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Інформаційною базою слугували наукові публікації, стратегічні військові доктрини та звіти міжнародних аналітичних центрів щодо оцінювання національної могутності й оборонного потенціалу.

На першому етапі за допомогою методів критичного аналізу, синтезу та контент-аналізу систематизовано існуючі теоретико-методологічні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення структури ВЕП, Встановлено, що попередні дослідження переважно обмежувалися шістьма групами факторів впливу на ВЕП.

На другому етапі застосовано метод структурно-логічного та компаративного аналізу для виявлення методологічних недоліків і “сліпих зон” існуючих моделей оцінювання ВЕП.

На завершальному етапі шляхом наукової індукції та системного підходу розроблено й обґрунтовано вдосконалену 12-факторну систему показників, яка декомпозує воєнно-економічний потенціал на вимірювані, динамічні структурні компоненти для потреб сучасного оборонного планування.

Результати дослідження

У всі часи держави прагнули воєнної могутності, що дозволяла їм забезпечувати власну безпеку та територіальну цілісність. Водночас, воєнна могутність держави залежить від її економічних спроможностей. Воєнні та економічні спроможності держави загалом свідчать про її воєнно-економічний потенціал.

Існують різні підходи до визначення терміна ВЕП. Так, відповідно до словника “Dictionary of Military and Associated Terms. US Department of Defense 2005” [16] ВЕП – це частка загальної економічної спроможності нації, яку можна використовувати для цілей війни.

Кириленко В. І. [4] розглядає ВЕП, як частку економічного потенціалу, що виражає воєнно-економічні можливості держави, які можуть бути направлені на задоволення

матеріальних потреб та на комплектування збройних сил для ведення війни.

У зарубіжних країнах замість терміна ВЕП часто використовують поняття національної могутності “national power” (НМ) або могутності держави “state power” (МД).

Проаналізувавши логіку, яку закладають у всі вищезазначені терміни, можна зробити висновок, що, по суті, вони є ідентичними.

Як правило, у воєнному плані найпотужнішими є економічно сильні держави. При цьому, економічна потужність держави проявляється в її здатності забезпечити належне функціонування державних органів, розвиток економіки, розквіт науки, вирішення соціальних питань громадян тощо. В свою чергу, воєнна потужність підтверджується здатністю держави забезпечувати свій суверенітет і територіальну цілісність, а також захищатися від внутрішніх і зовнішніх загроз.

За таких умов та зважаючи на значне зростання кількості воєнних конфліктів у світі, зміну підходів до підготовки і ведення воєн, активізацію гібридних форм протистояння, актуальним стає питання переосмислення підходів до забезпечення національної безпеки, а відтак і оцінювання воєнно-економічного потенціалу тієї чи іншої держави та визначення його достатності за існуючого рівня загроз.

При цьому слід зазначити, що класичні підходи до оцінювання ВЕП, що базуються на аналізі наявних ресурсів, чисельності армії, кількості озброєння та військової техніки чи рівні витрат на оборону, дедалі менше стають релевантними та не відображають в повній мірі спроможність держави до забезпечення захисту свого суверенітету і територіальної цілісності. Успіх у сучасній війні прямо залежить від рівня економічного розвитку та адаптивності економіки, рівня розвитку інновацій і швидкості їх впровадження, стійкості й гнучкості системи управління, промислової та технологічної бази, а також логістичних спроможностей держави.

Особливо актуальною тема об’єктивного оцінювання ВЕП є для держав, що перебувають у стані воєнної загрози або активного конфлікту, оскільки розробка дієвої моделі оцінювання ВЕП є актуальним завданням не лише з наукової точки зору, а й з позиції забезпечення державної безпеки.

Існує багато підходів до оцінювання ВЕП та визначення факторів, що на нього впливають.

Так, згідно зі словником військових термінів, виданим на замовлення Департаменту оборони США [15], інструментами національної могутності є всі засоби, доступні уряду для досягнення національних цілей, а саме: дипломатичні, економічні, інформаційні та військові.

В свою чергу, Уолц К. [28] відносить до показників могутності держави – стан її економіки та готовність громадян чинити опір будь-якому агресору.

Клаус Кнорр стверджує, що національна могутність включає такі показники, як воля до боротьби, адміністративний талант (якість планування та ухвалення рішень у воєнний час) і воєнний потенціал [5].

Ч. Кіглі та Ю. Уіткопфорт у своїй роботі “World politics: Trends and transformation” [21] надали власний перелік факторів могутності держави: витрати на озброєння; розмір державної економіки (ВВП); чисельність населення; розміри території; географічне положення; сировинні ресурси; рівень залежності від іноземного постачання ресурсів; технологічні можливості; політична культура і цінності; ефективність державного апарату та прийнятих рішень; існуюча ідеологія; обсяги торгівлі; продуктивність праці; рівень солідарності населення та рівень свідомості; інвестиції та заощадження; рівень освіти населення; розвиток технологій, соціальних і економічних зв’язків; контроль влади над інформаційним середовищем; психологічна готовність населення протистояти ворогу.

Дж. Най виокремлює такі поняття, як hard power (жорстка сила) та soft power (м’яка сила) [24]. Hard power включає економічну та військову могутність держави і передбачає використання наявних у держави ресурсів (матеріально-технічних, людських, фінансових та інформаційних). Soft power передбачає популяризацію своєї культури та підвищення привабливості держави.

Ф. Грегорі та Д. Тревертон [27] пов'язує термін "національна могутність" з наявністю ресурсів та спроможністю влади, формуванням влади через національні процеси, а також з успішністю держави в певних обставинах.

Різноманітність підходів до оцінювання ВЕП і визначення факторів, що на нього впливають, свідчить про те, що ВЕП є складною системою, пов'язаною з багатьма сферами людської діяльності. Водночас, стрімка зміна форм і методів ведення сучасних воєн та підходів до забезпечення необхідних спроможностей держави у воєнній сфері призводить до необхідності актуалізації методів оцінювання ВЕП та уточнення факторів, що на нього впливають.

З метою систематизації підходів до визначення факторів впливу на ВЕП було проведено детальний аналіз праць провідних учених у цій галузі, результати якого наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз структури факторів оцінювання воєнно-економічного потенціалу в існуючих теоретичних моделях

№ з/п	Автор, джерело	Фактори впливу на ВЕП					
		Географічні	Політичні	Економічні	Соціальні / Демографічні	Технологічні / Наукові (інновації)	Воєнні
1.	Кліфорд Ф. Герман [19]	+		+	+		+
2.	Клаус Кнорр [5]		+		+		+
3.	В. Фукс [17]			+	+		
4.	Н. Алкок та А. Ньюкомб [9]			+	+		
5.	Томпсон Р. [26]			+	+		
6.	Дж. Сінгер та М. Смол [25]			+	+		+
7.	Бекман А. [10]		+	+	+		
8.	Косаї Ф. [22]	+	+	+	+		+
9.	К. Органскі, Й. Куглер, В. Домка [23]		+	+			
10.	Матос К. [14]	+	+	+	+		+
11.	Клайн Р. [13]	+	+	+	+		+
12.	Уолц К. [28]			+	+		
13.	С. Ванг (та Т. Янг) [30, 31]		+	+	+		+
14.	Шоу Фен Хуанг [20]	+	+	+			
15.	Абрамов В. А. (геополітичний потенціал) [1]	+		+	+		+
16.	Шустрова Т. [8]	+	+	+	+	+	+
17.	Чін-Лунг Чанг [12]	+		+	+		+
18.	Китайська академія соціальних наук [12]	+	+	+	+	+	+
19.	Ф. Грегорі та Д. Тревертон [27]	+	+				
20.	Дж. Най [24]		+	+	+		+
21.	Ч. Кіглі та Ю. Уіткопфорт [21]	+	+	+	+	+	+
22.	Р. Біалоскорські, Л. Кіжма, М. Сулек [11]	+		+	+		+
23.	Буравльов А.І. [2]	+	+	+	+		+
24.	Департамент оборони США [15]		+	+		+	+
25.	Дикий, А. і Ковба, А. [3]			+	+	+	+

Джерело: підготовлено авторами за матеріалами, наведеними в таблиці.

Як видно з аналізу, наведеного у таблиці 1, попередні дослідження переважно обмежувалися шістьма групами факторів впливу на ВЕП, а саме:

1. Географічні фактори: площа території, географічне положення, наявність природних ресурсів/копалин, доступ до морів, монолітність території.

2. Політичні фактори: ефективність державного апарату, дипломатія (зовнішня політика), міжнародна підтримка/союзи, політична стабільність, корупція/прозорість, національна воля та рівень авторитету керівників.

3. Економічні фактори: ВВП/ВНП, податкова спроможність, рівень промисловості (видобуток сталі, вугілля), енергоспоживання, інфраструктура, економічна діяльність.

4. Соціальні (демографічні) фактори: загальна кількість населення, працездатні ресурси, рівень освіти та культури, рівень медицини, морально-бойовий дух, здатність суспільства до боротьби.

5. Технологічні (наукові) фактори: рівень розвитку технологій, інформаційне забезпечення, науково-технічний прогрес, розвиток сучасних/передових галузей та комунікацій.

6. Воєнні фактори: чисельність збройних сил, військовий бюджет (оборонні витрати), наявність ядерної зброї, оснащеність технікою, військова присутність за кордоном, стан військової інфраструктури.

Узагальнену структуру факторів впливу на воєнно-економічний потенціал держави в наявних теоретичних підходах наведено на рисунку 1.

Рисунок 1. Узагальнена структура факторів впливу на воєнно-економічний потенціал держави в існуючих теоретичних підходах

Джерело: підготовлено авторами.

Слід зазначити, що майже всі наведені фактори, окрім географічних, безпосередньо залежать від якості державної системи управління та рівня компетенції державних

управлінців. Отже, на всі ці фактори можна здійснювати управлінський вплив, що робить тему оцінювання ВЕП ще більш актуальною.

Водночас, на сьогоднішній день оцінювання ВЕП за шістьма блоками факторів є недостатнім. Для забезпечення розроблення сучасної, релевантної моделі оцінювання ВЕП необхідно здійснити більш якісний відбір факторів впливу, показників та відповідних їм індикаторів.

Існуючі (класичні) методики оцінювання ВЕП базуються переважно на кількісних показниках (чисельність збройних сил, кількість озброєння, військової техніки, ресурсів тощо). При цьому, чим вищий цей показник, тим вищий потенціал держави. Однак, досвід сучасних конфліктів свідчить про необхідність зміщення акценту з кількісних на якісні показники, зокрема на рівень технологічності, цифровізації, якість підготовки тощо.

Сучасна динаміка повномасштабних війн та гібридних неоголошених конфліктів виявляє методологічну недостатність наявних моделей оцінювання ВЕП. Досвід сьогодення доводить, що перемога в сучасних конфліктах залежить від стійкості і гнучкості системи управління, рівня технологічності, цифровізації та інформатизації, а також логістичних спроможностей держави, які складно якісно виміряти через надмірно агреговані макропоказники. Зазначене ,зокрема, обґрунтовується наступним:

1. Високий рівень агрегації призводить до злиття критично різних за своєю природою процесів у великі макро-блоки, що унеможливлює оперативну ідентифікацію конкретних вузьких місць економіки в умовах екстремального навантаження. Наприклад, зведення здатності фінансувати оборону до єдиного “фінансового” домену не дозволяє розмежувати фіскальну спроможність уряду (здатність наповнювати бюджет), монетарну стабільність (контроль інфляції та девальвації) і банківську ліквідність. На практиці наявність формальних бюджетних коштів не гарантує успіху, якщо їхня купівельна спроможність стрімко знищується гіперінфляцією, а без структурного профіциту банківської ліквідності блокується оперативне кредитування та масштабування підприємств оборонного сектору.

2. Загальний “економічний” фактор, що традиційно визначається як здатність до мобілізації промисловості, нівелює структурні розриви реального сектору. У такій системі координат транспортно-логістичні можливості, енергетична автономність та регенеративні спроможності капітального будівництва розчиняються в загальних показниках ВВП або національного багатства. Проте в умовах війни швидкість перекидання військ і вантажів (завантаженість транспортних мереж) та здатність оперативно відновлювати зруйновану критичну інфраструктуру виступають самостійними лімітуючими факторами, від яких залежить виживання держави.

3. Існуючі підходи не повною мірою відображають зовнішні торговельні вразливості. Фокус на здатності до мобілізації внутрішньої промисловості залишає поза увагою критичні імпортні залежності. Навіть потужна економіка опиняється під загрозою паралічу, якщо її виробничі ланцюги не здатні швидко переорієнтуватися на альтернативні ринки в разі блокування традиційних напрямків постачання сировини, електроніки чи виробничого обладнання.

4. У існуючих моделях відсутній прямий і деталізований фокус на оборонно-промисловому комплексі (ОПК) як на відокремленому домені. Оборонне виробництво здебільшого розпорошується між економічним (мобілізація промисловості) та технологічним (інноваційність оборонного сектору) факторами. Однак саме ОПК є кінцевим конвертором економічних ресурсів у військову силу. Без відокремленого аналізу його специфічних метрик - виробничих циклів, коефіцієнтів розширення потужностей, імпортозалежності компонентної бази та дефіциту вузькопрофільних кадрів - оцінка реальної військової потужності залишається абстрактною.

Крім того, переважна більшість існуючих моделей оцінки ВЕП тяжіє до оцінки переважно статичних станів – тобто фіксації наявної маси ресурсів у певний момент часу. Зазначене не дозволяє відстежувати високочастотні потоки, жорсткі обмеження, швидкість вичерпання резервів і темпи адаптації системи в реальному часі, що є критично необхідним для запобігання системним колапсам під час тривалого виснаження в умовах війни. Проте сучасне оборонне планування вимагає переходу від статичного обліку ресурсів до динамічного моделювання.

Враховуючи зазначене для повноцінного оцінювання ВЕП пропонується використовувати удосконалену систему показників, яка буде включати в себе 12 груп факторів, а саме:

1. Макроекономічна база та інвестиційна активність.

Зазначена група факторів дозволить оцінити загальний рівень економічного розвитку держави, її здатність генерувати додану вартість та акумулювати ресурси для власного відтворення й утримання сучасних високотехнологічних збройних сил, а також передбачає оцінювання динаміки номінального та реального ВВП, структурних зрушень у різних галузях, а також обсягів внутрішніх і залучених (іноземних) інвестицій в основний капітал. Для ВЕП ці показники є фундаментальними, оскільки формують базовий знаменник для розрахунку боргового чи оборонного навантаження і показують, чи здатна економіка фізично розширювати свою виробничу базу без критичного виснаження.

2. Бюджетно-фіскальні спроможності та державні фінанси.

Сучасна війна — це змагання бюджетів, а фіскальна гнучкість уряду визначає здатність країни фінансувати армію без ризику макроекономічного колапсу. Саме цей блок факторів визначає здатність держави фінансувати власну оборону, а також дозволяє оцінити здатність державного апарату акумулювати, утримувати та оперативно перерозподіляти фінансові ресурси між цивільним сектором і потребами оборони. Він включає оцінку доходів і видатків бюджету, рівня залежності від сировинних чи інших негарантованих надходжень, обсягів державного боргу та наявності ліквідних суверенних резервів.

3. Монетарна, валютна та ринкова стабільність.

Зазначена група факторів дозволить оцінити стійкість національної валюти та загальну здатність фінансової системи протистояти внутрішнім і зовнішнім шокам і передбачає оцінювання інфляційних процесів (індексів споживчих та промислових цін), динаміки обмінних курсів, облікових ставок і обсягів міжнародних золотовалютних резервів. При оцінюванні ВЕП цей фактор є критичним фільтром: висока інфляція або неконтрольована девальвація здатні миттєво знецінити виділені оборонні бюджети, зірвати контракти з ОПК та спровокувати соціальну кризу в тилу.

4. Банківсько-кредитна система та внутрішня ліквідність.

Показники цієї групи факторів відображають внутрішню ліквідність економіки та дозволяють оцінити наявність вільного внутрішнього капіталу в країні й готовність банківського сектору виступати донором для реальної економіки. В межах цієї групи факторів здійснюється оцінювання грошової маси, структурного профіциту або дефіциту ліквідності, а також обсягів, вартості та якості корпоративного кредитування підприємств. Наявність кредитного ресурсу є критично важливою для швидкого масштабування діяльності підприємств ОПК та розгортання нових виробничих ліній в умовах війни. Без стабільного кредитування швидке масштабування оборонних заводів і своєчасне виконання ними державних контрактів стають практично неможливими.

5. Зовнішньоекономічний сектор та критичні торговельні залежності.

Оцінка показників зовнішньоекономічного сектору та критичних торговельних залежностей дозволить оцінити рівень автономності держави та її вразливість до потенційних зовнішніх шоків, торговельних блокад або міжнародних санкцій. Це передбачає оцінювання торговельних і фінансових балансів, частки та диверсифікації експортної виручки, а головне –

глибини імпортозалежності у критичних сферах (верстати, електроніка, хімія, транспортні компоненти тощо). Оцінювання цих показників дозволяє виявити слабкі місця економіки, які можуть паралізувати як цивільне, так і військове високотехнологічне виробництво, що вкрай важливо, оскільки навіть потужна економіка має низький ВЕП, якщо її ОПК критично залежить від імпорту.

6. Енергетична спроможність та природно-ресурсний потенціал.

Цей блок дозволить оцінити здатність держави спиратися на власні ресурси для безперебійного забезпечення промисловості, збройних сил і населення. На відміну від застарілих підходів, що рахували валове споживання енергетичних ресурсів, на сьогодні пропонується оцінювати електроенергетичну незалежність та паливну автономність, оскільки сучасний ВЕП вищий у тієї країни, чия енергосистема складається з тисяч децентралізованих мікромереж, які важко знищити ракетами та дронами, порівняно з країною, що має декілька великих вразливих електростанцій. Цей блок передбачає оцінювання обсягів видобутку стратегічної сировини (паливо, руди), виробництва електроенергії, а також наявності резервних генерувальних і нафтопереробних потужностей. Важливість блоку полягає в тому, що енергетичний ресурс є базовим елементом життєзабезпечення, а його нестача миттєво, ланцюговим ефектом, зупиняє виробничу базу й логістику всієї держави.

7. Промисловий потенціал та критичне виробництво.

Показники цієї групи факторів дозволять оцінити реальну індустріальну міць держави і здатність економіки до швидкої мобілізаційної конверсії. У ході оцінювання промислового потенціалу та критичного виробництва оцінюються коефіцієнти завантаження виробничих потужностей, обсяги випуску базових матеріалів (сталь, труби, полімери) та складного обладнання (верстати з ЧПК, електродвигуни, інтегральні схеми). Це прямий показник того, наскільки країна здатна самостійно відтворювати засоби виробництва та забезпечувати ОПК необхідною компонентною базою в умовах закритої економіки.

8. Потенціал капітального будівництва та інфраструктурного відтворення.

Дозволяє оцінити регенеративні можливості держави — здатність оперативно відновлювати зруйновані об'єкти (мости, заводи, укриття та іншу критичну інфраструктуру) і розгортати нові майданчики для розвитку економіки. Також передбачає оцінювання обсягів будівельних робіт, інвестицій у капітальне будівництво, швидкості введення в експлуатацію нових інфраструктурних, логістичних та промислових об'єктів, а також доступності будівельних матеріалів і техніки. У війні на виснаження швидкість відбудови оборонної, тилової та транспортної інфраструктури безпосередньо корелює зі стійкістю державного організму.

9. Транспортно-логістична спроможність.

Швидкість і, відповідно, ефективність економіки та військ залежать від логістики, яка дозволяє швидко та безпечно доставляти вантажі і перекидати війська у визначені райони та на загрозливі напрямки. Ця група факторів дозволить оцінити здатність держави швидко, масовано та безперебійно переміщувати ресурси (як військові, так і цивільні) своїми територіями і передбачає оцінювання вантажообігу ключових видів транспорту, рівня їх завантаженості та резервів, пропускної спроможності залізниць, портів і трубопроводів, а також спроможності системи диверсифікувати логістичні маршрути. В умовах збройного конфлікту ефективна логістика є мультиплікатором ВЕП, що дозволяє концентрувати необхідні ресурси в потрібному місці та в потрібний час, долаючи інфраструктурні обмеження.

10. Демографічний та трудовий потенціал.

Оцінювання цієї групи факторів дозволить отримати кількісні та якісні характеристики людського капіталу як критичного ресурсу для комплектування армії та підтримки тилової економіки шляхом оцінювання чисельності й статево-вікової структури населення (зокрема працездатного та мобілізаційного резерву), показників природного відтворення та міграції, рівня зайнятості й продуктивності населення, а також наявності кадрового дефіциту в

економіці. При оцінюванні ВЕП цей фактор визначає не просто наявну масу людей, а реальні обмеження економічного зростання та довгострокову демографічну витривалість нації.

11. Інноваційна та інформаційна спроможність.

У сучасних умовах швидкість обробки інформації та впровадження інновацій часто стає вирішальним фактором для отримання стратегічної переваги над противником. При цьому, інформаційна перевага дозволяє оперативніше приймати обґрунтовані рішення як безпосередньо на полі бою, так і в управлінні державою загалом та її економікою зокрема. Тоді як високий технологічний рівень цивільного сектору підвищує здатність держави створювати складні високотехнологічні системи озброєння. Висока інноваційна та інформаційна спроможність дозволяє меншій за ресурсами державі ефективно протидіяти переважаючому агресору завдяки точності ударів і кращій обізнаності. Оцінювання цієї групи факторів передбачає оцінювання здатності держави перетворювати ресурси (інвестиції, освіту) у реальні технологічні результати, що є критичним для створення сучасної зброї та забезпечення воєнно-технічної переваги, оцінювання рівня розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у країні, її цифрової зрілості, інформаційної інфраструктури та доступності інформаційно-комунікаційних технологій для громадян і бізнесу, готовність держави до переходу на цифрові стандарти управління, що є критичним для координації оборонних зусиль, рівня готовності держав до протидії кіберзагрозам, технічної досконалості та пропускної здатності цифрових магістралей країни, наявності або можливості доступу до супутникових спроможностей для забезпечення потреб оборони та життєдіяльності критичної інфраструктури, зв’язку та державного управління.

12. Потенціал оборонно-промислового комплексу.

Зазначений блок факторів дозволить оцінити здатність економіки трансформувати акумульовані фінансові, промислові та людські ресурси безпосередньо в озброєння, військову техніку і технології. Він включає оцінювання фізичних обсягів виробництва різних видів зброї (БПЛА, боєприпаси, артилерія тощо), рівня та темпів імпортозаміщення компонентів, обсягів інвестицій у НДДКР, а також кадрового забезпечення та завантаженості підприємств ОПК. Цей блок є кінцевим індикатором ефективності ВЕП, оскільки він математично описує швидкість і якість створення інструментів ведення війни.

Таким чином, нами виокремлено і обґрунтовано 12 груп факторів, які безпосередньо впливають на ВЕП кожної країни. Аналіз саме таких напрямів функціонування держави, на нашу думку, дозволить повноцінно й всебічно здійснити оцінювання її ВЕП.

Обговорення

Отримані результати підтверджують гіпотезу про те, що класичні підходи до оцінювання ВЕП, орієнтовані переважно на валові макроекономічні ресурси та кількісні воєнні показники [25; 13; 5], не повною мірою відповідають вимогам сучасного оборонного менеджменту. Запропонована 12-факторна система долає ключовий недолік попередніх моделей — надмірну агрегацію даних, яка приховує структурні вразливості державного організму в умовах екстремального навантаження.

Виокремлення таких специфічних доменів, як транспортно-логістична спроможність, інфраструктурне відтворення та потенціал ОПК, дозволяє змістити фокус з описової констатації наявних ресурсів на оцінку динамічної здатності держави перетворювати економічний потенціал на реальну військову силу. Особливе значення має деталізація фінансово-економічної сфери: розділення фіскальної спроможності, монетарної стабільності та внутрішньої банківської ліквідності дає змогу точніше прогнозувати стійкість воєнної економіки до шоків. У сучасній війні на виснаження наявність бюджетних коштів не гарантує успіху без стабільного кредитування реального сектору та контролю над інфляційними процесами.

Водночас, впровадження розробленої системи на практиці стикається з певними обмеженнями. Основною складністю є збір і верифікація достовірних статистичних даних щодо імпортозалежності критичного виробництва та потужностей ОПК, які в умовах воєнного стану часто є конфіденційною інформацією. Подолання цього обмеження потребує використання дзеркальної статистики, методів експертного оцінювання та інструментів розвідки на основі відкритих джерел (OSINT). Крім того, запропонована 12-факторна структура потребує подальшої математичної формалізації: визначення конкретних статистичних індикаторів для кожного блоку та розрахунку їхніх вагових коефіцієнтів (наприклад, із застосуванням методу аналізу ієрархій), що стане предметом наших подальших досліджень.

Висновки

Проведений аналіз доводить, що базою для розвитку воєнно-економічного потенціалу є економічний потенціал, проте вирішальне значення мають його структура та ефективність його реалізації. Запропонована багатофакторна структура з 12 блоків показників дозволяє об'єктивно оцінити ресурси та слабкі місця як власної держави, так і інших держав, зокрема держави-агресора.

Перехід до запропонованої деталізованої 12-факторної системи дозволяє суттєво підвищити роздільну здатність методології. Це перетворює оцінювання з макроекономічного огляду на інструмент глибокого структурного аналізу, здатний виявляти вузькі місця (bottlenecks) та приховані резерви економіки в важких умовах воєнного протистояння, і робить його прикладним інструментом глибокого структурного моніторингу ВЕП.

Пропонований 12-факторний спектр усуває сліпі зони попередніх теоретичних розробок, дозволяючи військово-політичному керівництву держави не просто оцінювати загальну “могутність”, а точково бачити, наприклад, як дефіцит будівельних кадрів чи зростання середнього часу простою вагонів обмежують загальний воєнно-економічний потенціал держави на цьому етапі протистояння.

Впровадження цієї системи факторів оцінювання ВЕП відкриває широкі напрями для подальших наукових досліджень. По-перше, це використання запропонованих факторів для розробки удосконаленої методики комплексного оцінювання ВЕП шляхом застосування інтегрованих показників. По-друге, це розробка моделей динамічного прогнозування типу “що, якщо” (Scenario Analysis), де кожен індикатор (наприклад, падіння індексу електроенергетичної незалежності) виступає змінною для розрахунку точки критичного обвалу промисловості. Реалізація цих напрямків дозволить перетворити оборонне планування держави на гнучкий і науково обґрунтований процес.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конфлікту інтересів.

Використання штучного інтелекту

Під час підготовки та доопрацювання рукопису застосовувалися інструменти генеративного штучного інтелекту для структурування матеріалу, мовно-стилістичного редагування та технічної підготовки таблиць. Автори самостійно перевірили джерела, наукові положення та висновки і несуть повну відповідальність за зміст рукопису.

Список використаних джерел

1. Абрамов В. А. Геополітичний потенціал держави. Издательский дом «Граница», 2003.

2. Буравлев А. И. К вопросу об оценке могущества государства. Вооружение и экономика. 2016. № 1. С. 13–21. URL: https://www.viek.ru/ (дата звернення: 08.09.2026).
3. Дикий А., Ковба А. Критерії оцінювання воєнно-економічного потенціалу держави для країн, що розвиваються. *Society and Security*. 2026. № 2 (14). С. 18–26. DOI: https://doi.org/10.26642/sas-2026-2(14)-18-26.
4. Кириленко В. І. Теорія і практика воєнної економіки : навч. посіб. НАОУ, 2001.
5. Кнорр К. Військовий потенціал держав / пер. з англ. Вид-во Міністерства оборони, 1960.
6. Семененко О., Салкуцан С., Романченко О., Марко Є., Добровольська Л., Ремез А. Основні методологічні аспекти оцінювання взаємозв'язку оборонного та економічного потенціалу держави у рамках формування вимог до її ефективного розвитку. *Social Development and Security*. 2020. Т. 10, № 6. С. 161–177. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.6.15.
7. Ткач М., Ткач І. Аналіз воєнно-економічних потенціалів деяких країн світу. Social Development and Security. 2019. Т. 9, № 3. С. 106–118. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2019.9.3.8.
8. Шустрова Т. И. Совокупная мощь и ранг государства в мировой системе. Вестник университета. Серия 12. Политические науки. 2004. № 4. С. 62–75.
9. Alcock N. Z., Newcombe A. G. The perception of national power. Journal of Conflict Resolution. 1970. Vol. 14, No. 3. P. 335–343. DOI: https://doi.org/10.1177/002200277001400304.
10. Beckmann A. E. The measurement of national power. Journal of Political Science. 1979. Vol. 7, No. 1. P. 11–22.
11. Białoskorski R., Kyžma L., Sułek M. Potencjometria: Ilościowe wymiary siły państw. Akademia Obrony Narodowej, 2010.
12. Chang C. L. A measure of national power. National Sun Yat-sen University, 2004.
13. Cline R. S. The power of nations in the 1990s: A strategic assessment. University Press of America, 1994.
14. de Matos J. M. F. A geopolítica e a estratégia: Reflexões sobre o poder e a segurança. Edições Sílabo, 1990.
15. Department of Defense. Instruments of national power. DOD Dictionary of Military and Associated Terms. 2020. URL: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf (дата звернення: 08.09.2026).
16. Economic potential for war. The Free Dictionary / Farlex. URL: https://www.thefreedictionary.com/economic+potential+for+war (дата звернення: 08.09.2026).
17. Fuks W. Formeln zur Macht: Prognosen über Völker, Wirtschaft, Potentiale. Deutsche Verlags-Anstalt, 1965.
18. Hartley K. Defense economics: Achievements and challenges. The Economics of Peace and Security Journal. 2007. Vol. 2, No. 1. P. 45–50. DOI: https://doi.org/10.15355/2.1.45.
19. Hermann C. F. The measurement of national power. Princeton University Press, 1960.
20. Huang S. Comprehensive national power study. Social Sciences Academic Press, 2003.
21. Kegley C., Wittkopf E. World politics: Trends and transformation. 10th ed. Wadsworth Publishing Company, 2006.
22. Kosai F. The reconstruction of national power index. Japan Institute of International Affairs, 1982.
23. Kugler J., Domke W. K. Comparing the strength of nations. Comparative Political Studies. 1986. Vol. 19, No. 1. P. 39–69. DOI: https://doi.org/10.1177/0010414086019001002.
24. Hard power, soft power and the future of transatlantic relations / ed. by T. L. Ilgen. Ashgate Publishing, 2006. 222 p. URL: https://www.routledge.com/Hard-Power-Soft-Power-and-the-

Future-of-Transatlantic-Relations/Ilgen/p/book/9781315586199 (дата звернення: 08.09.2026).
25. Singer J. D., Small M. The wages of war, 1816–1965: A statistical handbook. John Wiley & Sons, 1972.
26. Thompson R. G. K. Revolutionary war in world strategy, 1945–1969. Taplinger Publishing, 1970.
27. Treverton G. F., Jones S. G. Measuring national power. Santa Monica : RAND Corporation, 2005. 21 p. (Conference Proceedings ; CF-215). URL: https://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/CF215.html (дата звернення: 08.09.2026).
28. Waltz K. Man, the state and war: A theoretical analysis. 2nd ed. Columbia University Press, 2001.
29. Wang S. Comparative studies of the comprehensive national power of the world's major nations. Hunan chubanshe, 1996.
30. Wang S. F. The quantitative assessment of national power. Academy of Social Sciences Press, 2002.
31. Wang S. F., Young T. Quantitative models of national power dynamics. Academy of Social Sciences Press, 2002.

References

1. Abramov, V. A. (2003). Geopoliticheskiy potentsial gosudarstva [Geopolitical potential of the state]. Izdatelskiy dom “Granitsa”.
2. Buravlev, A. I. (2016). K voprosu ob otsenke mogushchestva gosudarstva [On the assessment of state power]. Vooruzhenie i ekonomika, (1), 13–21. https://www.viek.ru/
3. Dykyi, A., & Kovba, A. (2026). Criteria for assessing the military-economic potential of developing countries. *Society and Security*, (2(14)), 18–26. https://doi.org/10.26642/sas-2026-2(14)-18-26
4. Kyrylenko, V. I. (2001). Teoriia i praktyka voiennoi ekonomiky [Theory and practice of military economics]. NAOU.
5. Knorr, K. (1960). Viiskovyi potentsial derzhav [The war potential of nations] (Ukrainian translation). Vydavnytstvo Ministerstva oborony.
6. Semenenko, O., Salkutsan, S., Romanchenko, O., Marko, Ye., Dobrovolska, L., & Remez, A. (2020). Main methodological aspects of assessing the relationship between the defense and economic potential of the state in the context of forming requirements for its effective development. *Social Development and Security*, 10(6), 161–177. https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.6.15
7. Tkach, M., & Tkach, I. (2019). Analysis of the military-economic potential of selected countries. Social Development and Security, 9(3), 106–118. https://doi.org/10.33445/sds.2019.9.3.8
8. Shustrova, T. I. (2004). Sovokupnaya moshch i rang gosudarstva v mirovoy sisteme [Aggregate power and the rank of the state in the world system]. Vestnik universiteta. Seriya 12. Politicheskie nauki, (4), 62–75.
9. Alcock, N. Z., & Newcombe, A. G. (1970). The perception of national power. *Journal of Conflict Resolution*, 14(3), 335–343. https://doi.org/10.1177/002200277001400304
10. Beckmann, A. E. (1979). The measurement of national power. *Journal of Political Science*, 7(1), 11–22.
11. Białoskorski, R., Kyžma, L., & Sułek, M. (2010). Potencjometria: Ilościowe wymiary siły państw [Potentiometry: Quantitative dimensions of state power]. Akademia Obrony Narodowej.
12. Chang, C. L. (2004). A measure of national power. National Sun Yat-sen University.
13. Cline, R. S. (1994). The power of nations in the 1990s: A strategic assessment. University Press of America.
14. de Matos, J. M. F. (1990). A geopolítica e a estratégia: Reflexões sobre o poder e a segurança [Geopolitics and strategy: Reflections on power and security]. Edições Sílabo.

15. Department of Defense. (2020). Instruments of national power. In DOD dictionary of military and associated terms. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf
16. Farlex. (n.d.). Economic potential for war. In The Free Dictionary. Retrieved September 8, 2026, from https://www.thefreedictionary.com/economic+potential+for+war
17. Fuks, W. (1965). Formeln zur Macht: Prognosen über Völker, Wirtschaft, Potentiale [Formulas for power: Forecasts concerning nations, economies, and potential]. Deutsche Verlags-Anstalt.
18. Hartley, K. (2007). Defense economics: Achievements and challenges. The Economics of Peace and Security Journal, 2(1), 45–50. https://doi.org/10.15355/2.1.45
19. Hermann, C. F. (1960). The measurement of national power. Princeton University Press.
20. Huang, S. (2003). Comprehensive national power study. Social Sciences Academic Press.
21. Kegley, C., & Wittkopf, E. (2006). World politics: Trends and transformation (10th ed.). Wadsworth Publishing Company.
22. Kosai, F. (1982). The reconstruction of national power index. Japan Institute of International Affairs.
23. Kugler, J., & Domke, W. K. (1986). Comparing the strength of nations. Comparative Political Studies, 19(1), 39–69. https://doi.org/10.1177/0010414086019001002
24. Ilgen, T. L. (Ed.). (2006). Hard power, soft power and the future of transatlantic relations. Ashgate Publishing. https://www.routledge.com/Hard-Power-Soft-Power-and-the-Future-of-Transatlantic-Relations/Ilgen/p/book/9781315586199
25. Singer, J. D., & Small, M. (1972). The wages of war, 1816–1965: A statistical handbook. John Wiley & Sons.
26. Thompson, R. G. K. (1970). Revolutionary war in world strategy, 1945–1969. Taplinger Publishing.
27. Treverton, G. F., & Jones, S. G. (2005). Measuring national power (Conference Proceedings CF-215). RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/CF215.html
28. Waltz, K. (2001). Man, the state, and war: A theoretical analysis (2nd ed.). Columbia University Press.
29. Wang, S. (1996). Comparative studies of the comprehensive national power of the world's major nations. Hunan chubanshe.
30. Wang, S. F. (2002). The quantitative assessment of national power. Academy of Social Sciences Press.
31. Wang, S. F., & Young, T. (2002). Quantitative models of national power dynamics. Academy of Social Sciences Press.

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons «Attribution» 4.0.